

УДК 343.241(477)

К.Б. МАРИСЮК, канд. юрид. наук, доц.,
Львівський національний університет імені Івана
Франка

СИСТЕМА МАЙНОВИХ ПОКАРАНЬ У ЧИННОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ МОГЛА БИ БУТИ ІНШОЮ (ДО 15-РІЧЧЯ ОДНОГО З ПРОЕКТІВ КК УКРАЇНИ)

Ключові слова: покарання, конфіскація, штраф, реституція

Перед публічно-правовими дисциплінами у системі юридичних наук сьогодні постає важливе завдання з оновлення свого змісту, переорієнтації на дослідження державно-правової реальності під кутом загальновизна-них взірців демократії, функціонування соціальної і правової систем, механізмів забезпечення та захисту прав і свобод людини.

Для цього як науковці, так і практики повинні критично переосмислити ті напрацювання, що були зроблені в попередній період, запропонувати нові підходи до розв'язання актуальних проблем та шляхи їх вирішення. Такого роду переосмислення мають стосуватись і проектів нормативно-правових актів, які з тих або інших причин так і не були введені в дію.

На вирішення зазначених вище завдань й спрямована ця публікація, а точніше на дослідження системи майнових покарань, запропонованих у 1996 р. у Проекті Кримінального кодексу України, внесеного народним депутатом України О. Матковським. Її новизна полягає в аналізі закріплених у згаданому законопроекті майнових покарань, їх сутності та характерних рис, дослідженні їх взаємодії між собою та з іншими суміжними кримінальними покараннями.

Варто зазначити, що, не зважаючи на свою значимість і вплив на подальшу законопроект-

тну діяльність, ні згаданий законопроект, ні інші так звані приватні проекти Кримінального кодексу України, що побачили світ у період з 1993 до 2001 р., досі не слугували об'єктом серйозних наукових розвідок. Система ж майнових покарань, згаданих у них, взагалі ще не піддавалась спеціальним дослідженням.

Ми усвідомлюємо, що в межах однієї короткої публікації неможливо повною мірою висвітлити всі проблемні аспекти задекларованої теми, тому зосередимо увагу на найбільш важливих, з нашої точки зору, питаннях, залишивши всі інші для наступних публікацій.

З часу проголошення незалежності перед Україною постало досить складне завдання не тільки розбудови державності, але й створення надійного правового забезпечення економічного, соціального та духовного розвитку громадянського суспільства, підвищення ролі і значення законодавства в суспільному розвитку [1, с.4].

Це абсолютно зрозуміло – не можна було будувати незалежну суверенну державу на законодавчому фундаменті іншої антагоністичної їй за принципами побудови й існування країни. Також зрозуміло, що потребувала докорінних змін вся система права і в тому числі кримінальне законодавство [2, с.112].

Не зважаючи на численні зміни та доповнення, Кримінальний кодекс і надалі містив багато архаїзмів, прогалин, неточностей і суперечностей. Він не зовсім враховував зміни, що відбулися в економічних та політичних відносинах, і особливо перспективи їх розвитку.

Отже, за вірним твердженням О. Парфьонової та І. Солов'євич, враховуючи значне зростання злочинності, виникнення нових правопорушень, що відрізнялися новим ступенем соціальної небезпеки і часто володіли ознаками непередбачуваності, виникла необхідність створення нормативно-правового акту вищої юридичної сили (Кримінального кодексу), який би адекватно здійснював регулювання криміногенної ситуації, що склалася в Україні [3, с.215].

Починаючи з 1993 р. розпочалась доволі активна законопроектна робота у цьому напрямку. За вірним твердженням П. Фріса, фактично перший проект Кримінального кодексу незалежної України народився у Київській Вищій школі МВС України і його автором був відомий український вчений-криміналіст, професор В.М. Смітєнко.

Згаданий проект містив всі прогресивні погляди на кримінальне право – його структуру, зміст основних інститутів та норм, які існували у кримінально-правовій науці на початку 90-х років [2, с.112].

Варто зазначити, що в подальшому законопроектна робота щодо вироблення основних засад Кримінального кодексу України велась в основному під егідою Кабінету Міністрів України і вилилась у прийнятий у 2001 р. Кримінальний кодекс України.

Не зважаючи на те, що саме ці розробки було в кінцевому випадку покладені у основу чинного КК України, паралельно мала місце й доволі значна кількість так званих приватних законопроектів, представлених окремими особами чи авторськими групами. Звернемо нашу увагу на один з них, а точніше на питання майнових покарань, передбачених у ньому.

У 2006 р. побачив світ Проект Кримінального кодексу України, внесений на обговорення народним депутатом України О. Матковським. Загалом він складався з 12 розділів, які поділялись на 33 глави. Питанням покарань було присвячено розділ V, глава 12 якого носила назву «Покарання та його види».

Специфічною ознакою згаданого Проекту було окреме виділення системи покарань, які можуть застосовуватись до фізичних та до юридичних осіб.

Ч.1 ст.55 перелічувала 9 покарань, які могли застосовуватись до фізичних осіб, які вчинили карані діяння. Серед останніх згадувались і ті, які відносяться до майнових, а саме: а) кримінальна реституція; ...в) штраф; г) конфіскація майна, знарядь і засобів вчинення злочину... [4, с.25].

Передбачались майнові покарання і щодо юридичних осіб, які вчинили особливо тяж-

кий злочин, а саме: а) кримінальна реституція; б) штраф; в) конфіскація знарядь і засобів вчинення злочину... (ч.2 ст.55) [4, с.25].

Зосередимо нашу увагу саме на зазначеній вище групі покарань.

Кримінальна реституція.

Зазначений вид покарання передбачався ст.56 Проекту [4, с.25].

Варто зазначити, що пропозиція запровадження цього виду покарання, не зважаючи на здавалося б усю свою оригінальність, не була винаходом автора досліджуваного законопроекту. Про потребу запровадження кримінальної реституції згадував ще згаданий вище Проект Кримінального кодексу України 1993 р., авторський колектив якого очолював В. Смітєнко [5, с.28].

Відповідно до ч.1 зазначеної статті, кримінальна реституція полягає у примусовому та обов'язковому відшкодуванні засудженим завданої потерпілому матеріальної і моральної шкоди [4, с.25].

Передбачалось, що питання про застосування кримінальної реституції підлягатиме обов'язковому розглядові судом у будь-якій кримінальній справі. Незастосування цього виду покарання повинно було бути мотивовано у вирокі з повідомленням про це потерпілого (ч.2 ст.56) [4, с.25].

Кримінальна реституція є повною, якщо всі наслідки караного діяння є оборотні, або неповною, коли частина наслідків фізичному відновленню не підлягає. У цьому разі засуджений відшкодовує матеріальну і моральну шкоду (ч.3 ст.56) [4, с.25–26].

Щодо неповнолітнього, якого визнано винним у вчиненні караного діяння, кримінальна реституція мала провадитись за рахунок його наявних коштів та коштів батьків або осіб, які їх замінюють (ч.4 ст.56) [4, с.26].

Виконання призначеної судом кримінальної реституції термінами давності не мало обмежуватись (ч.5 ст.56) [4, с.26].

Штраф.

Відповідно до ч.1 ст.58 Проекту, штраф фізичній особі мав призначатись судом лише за умови наявності у винного оплачуваної

роботи або іншого постійного джерела існування [4, с.27].

Розмір штрафу мав визначатись судом у межах санкції відповідної статті і не міг бути менше двадцяти п'яти і більше восьмисот мінімальних розмірів заробітної плати чи іншого доходу винного за період від двох місяців до одного року (ч.1 ст.58) [4, с.27].

У разі ухилення засудженого від сплати штрафу суд мав би право замінити його несплачену частину позбавленням волі з розрахунку один день позбавлення волі за половину мінімального розміру заробітної плати (ч.1 ст.58) [4, с.27].

Окремо врегульовувались питання, пов'язані з призначенням штрафу юридичній особі. Так, розмір штрафу мав визначатись у межах санкції відповідної статті Особливої частини у межах від п'ятнадцяти до тридцяти відсотків її річного доходу.

У разі ухилення юридичної особи від сплати штрафу суд мав би право замінити його конфіскацією майна у подвійному розмірі від несплаченої суми штрафу (ч.2 ст.58) [4, с.27].

Конфіскація майна, знарядь і засобів вчинення злочину.

Відповідно до ч.1 ст.59, конфіскація майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є особистою власністю засудженого [4, с.27].

Важливо відмітити, що розробники досліджуваного законопроекту обмежували можливість призначення конфіскації майна лише за вчинений особливо тяжкий злочин (ч.2 ст.59) [4, с.27].

Передбачалось, що суд повинен був зазначити у вирокі, чи конфіскується все майно засудженого чи його частина; в останньому випадку суд повинен був зазначити, яка частина майна конфіскується, або перелічити предмети, які конфіскуються (ч.3 ст.59) [4, с.27].

Предмети, здобуті злочинним шляхом, мали повертатись їх власнику, а в разі не встановлення його, підлягали конфіскації на користь держави. Конфіскуватись на користь

держави мали й предмети, вилучені з обігу (ч.4 ст.59) [4, с.27–28].

Конфіскація знарядь і засобів вчинення особливо тяжкого злочину могла призначатись судом залежно від характеру вчиненого та наслідків, що настали. У разі винесення обвинувального вироку чи закриття справи за nereабілітуючими підставами суд, з урахуванням відшкодування завданої шкоди та розкаяння обвинуваченого у вчиненому, мав би право застосувати конфіскацію знарядь і засобів вчинення злочину як на безоплатній, так і на оплатній або частково оплатній основі (ч.5 ст.59) [4, с.28].

Не могло слугувати предметом конфіскації майно, необхідне засудженому чи особам, що перебувають на його утриманні (ч.6 ст.59) [4, с.28].

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що, у випадку, якщо би досліджуваній законопроект таки набув статусу закону, існуюча система майнових покарань значно змінилася. Так, серед іншого, з'явилося би нове покарання, назване «кримінальна реституція», конфіскація майна включала би в себе не лише загальну, але й спеціальну конфіскацію і т.д.

Очевидним є те, що такого роду трансформації навряд чи позитивно вплинули би на загальну систему кримінальних покарань, ще більше заплутавши останню та внісши до неї непритаманні елементи інших галузей права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пояснювальна записка до проекту Концепції розвитку законодавства України на період 1996–2005 роки. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1996. – 74 с.
2. Фріс П. Нарис історії кримінально-правової політики України / П. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 124 с.
3. Парфьонова О. Від чинного до нового кримінального законодавства: недоліки, досягнення, пропозиції / О. Парфьонова, І. Солов'євич. // Вісник Запорізьк. юрид. ін-ту. – 1998. – № 2 (4). – С. 214–218.

4. Проект Кримінального кодексу України (від 04.11.1996 р., реєстр. № 0041/1 / вноситься народним депутатом України Матковським О. Б. – К. : Верховна Рада України, 1996. – 187 с. (від 10.06.1993 р. / вноситься Комісією Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю ; авторський колектив: Смітєнко В., Криволапов В., Дубовик О. та ін. – К. : Б.м., 1993. – 181 с.
5. Проект Кримінального кодексу України

Марисюк К. Б. Система майнових покарань у чинному Кримінальному кодексі України могла би бути іншою (до 15-річчя одного з Проектів КК України) / К. Б. Марисюк // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 581–584 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11mkbpku.pdf>

Висвітлені питання, пов'язані з системою майнових покарань, передбачених у Проекті Кримінального кодексу України, представленого на обговорення народним депутатом України О. Матковським. Досліджено їх види та підстави застосування. Звернено особливу увагу на проблеми, які мали місце при стягненні майнових покарань.

Марисюк К.Б. Система имущественных наказаний в действующем Уголовном кодексе Украины могла бы быть иной (к 15-летию одного из Проектов УК Украины

Освещены вопросы, связанные с системой имущественных наказаний, предусмотренных в Уголовном кодексе Украины, представленном на обсуждение народным депутатом Украины О. Матковским. Исследовано их виды и основания применения. Обращено особое внимание на проблемы, которые имели место при взыскании имущественных наказаний.

Marysyuk K. B. The System of Property Penalties in the Current Criminal Code of Ukraine could be Different (to the 15-Year Anniversary of One of the Drafts of Criminal Code of Ukraine)

The paper highlights issues related to the system of property penalties in the Criminal Code of Ukraine, submitted for discussion by the Deputy of the Parliament of Ukraine O. Matkovskyu. It is investigated their kinds and the application bases. It is paid special attention on problems which took place at collecting of property punishments.